

## МЕТАФОРА ЯК ОСНОВНИЙ ЗАСІБ УВИРАЗНЕННЯ ДИЗАЙНУ ПРОСВІТНИЦЬКИХ МЕДІА ЗАКАРПАТТЯ 1919-1944 РОКІВ

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 2 (32) 2014  
УДК 7.012:070(477.87)

Поліха Л. Метафора як основний засіб увиразнення дизайну просвітницьких медіа Закарпаття 1919-1944 років; — 8 стор.; кількість бібліографічних джерел — 10; мова українська.

**Анотація.** На основі аналізу графічних складових часописів у статті виявляються характерні риси у дизайні просвітницьких видань Закарпаття 1919-1944 рр.

**Ключові слова:** дизайн, просвітницькі видання, Закарпаття.

Кожна типологічна група друкованих медіа має свій підхід до дизайну. Елементи та прийоми графічного оформлення суспільно-політичних, професійних видань відрізняються від молодіжних, дитячих, спортивних тощо. Дизайн стає одним із основних типоформуючих ознак ЗМІ, який визначає графічну схожість і відмінність часописів.

Сучасні вимоги і тенденції з огляду на типологічні особливості періодичних видань викладені у навчальних посібниках російського дизайнера та журналіста Сергія Головка «Типология пресс-дизайна» [4], та «Дизайн периодических деловых изданий» [3]. Автор висуває свою, оригінальну концепцію типології прес-дизайну, ілюструючи теоретичні положення прикладами конструювання поліс. Типологічним ознакам в дизайні та рекламі ЗМІ приділяє увагу російський дослідник В.Тулупов у книзі «Газета: маркетинг, дизайн, реклама / Нові підходи у виданні газет» [8], зокрема аналізує громадсько-політичні, ділові, молодіжні часописи.

У 2009 році один із номерів журналу «[кАк]» (№1(49)) був присвячений дизайну періодики. Розбитий на шість розділів, обумовлених темами видань: «Для бізнесу», «Для обраних», «Для дозвілля», «Для дизайнера», «Для картинок», «Для суто» (взькопрофесійні), – журнал представив широку палітру модних тенденцій.

Теоретичні та практичні питання дизайну періодичних видань у своїх працях порушують дослідники В. Шевченко [9], В. Іванов [5], С. Галкін [1; 2], А. Кісельов [6], Маріо Гарсія [10] та ін.

Матеріали статті можуть бути використані при проведенні лекційних та практичних занять з дизайну і верстки у студентів дизайнерських і журналістських спеціальностей.

Досягнення чехословацького уряду на Закарпатті були найпомітнішими в освітній сфері. Рівень освіченості населення краю був низьким, тому відкриття шкіл, гімназій та семінарій стало необхідним кроком у розвитку освіти й культури Закарпаття. За даними американського вченого П. Магочія, «...до 1918 р. неписьменність серед русинів сягала 70-90 %, і в багатьох селах, особливо в східному Мараморському окрузі, не було нікого, хто б умів читати або писати» [7, с. 105]. Це зумовлювало особливу актуальність просвітницьких видань на Закарпатті на початку ХХ ст. У квітні 1920 року було засновано перші культурні товариства Підкарпатської Русі. Трохи пізніше, у травні цього ж року, створили товариство «Просвіта», метою якого було культурне й економічне піднесення підкарпатського руського народу. Видавнича діяльність «Просвіти» стала важливим чинником культурного життя Закарпаття. Крім друку популярних та навчальних книжок, «Просвіта» активно поширювала пресу. Розглянемо специфіку дизайну найбільш відомих літературно-мистецьких часописів.

«*Просвіта*». Професійне спрямування літературно-наукового господарського місячника «Просвіта» передав графічними засобами Й. Бокшай (Рис. 1). Саме ілюстрація художника показує основне завдання організації – просвітництво у краї. З допомогою художньої метафори митець показує селянина, який оре плугом поле, а символічні борозни – це сувої паперу. Діагональний рух, закладений у композицію, бере свій початок у правому верхньому кутку, де чоловік у піднятій догори руці тримає факел. Обкладинка «Просвіти» має яскраво виражені риси течії «мистецтва і ремесла» – декоративну рамку навколо логотипу та центрову осьову композицію.

Й. Бокшай є також автором обкладинки Календаря «Просвіты» на 1923 рік (Рис. 2). Оформлення цього видання зроблене художником у стилістиці «мистецтво і ремесло». Символічним є дерево (на фоні якого зображена жінка), що коріннями вростає у книги. Деякі графічні елементи та шрифт, котрим написані слова Т. Шевченка «Учітеся братя мої», мають риси модерну. Але якщо керуватися твердженням, що обкладинки модерну не мали замкнених рамок, то можна вважати, що аналізований часопис виконаний у стилістиці «мистецтво і ремесло». В обкладинці поєднано декоративність і структурну ясність, рослинні мотиви доповнюють типографіку видання. Кольорова пляма фартуха героїні, що розташована по діагоналі, привносить рух у чітку побудову композиції вертикальних та горизонтальних осей. На загал графічне вирішення цього зразка за рахунок симетричності та масштабності композиції справляє враження урочистості й величчя освіти.

Християнські мотиви здаються цілком органічними в оформленні видань «Просвіти», тому що засновником і провідником Закарпатського крайового культурно-освітнього товариства «Просвіта» був священник Христо-Воздвиженського кафедрального собору Августин Волошин. Якщо у «Миссійному календарі» (1935 р.) заставки до місяців зроблені із використанням символіки східних гороскопів, то в «Календарі Просвіти» (наприклад 1931 та 1934 років), навпаки, заставки мають виключно релігійний характер (Рис. 3 – 5).

Зразок обкладинки *Календаря «Просвіта» (1938 р.)* має цікаве символічно-сюжетне ілюстративне наповнення (Рис. 6). У центральній рамці зображено пастушка, який є ранньохристиянським символом Христа, у зовнішній – силетіння гілок, квітів, пшениці тощо. Художній прийом використання двох рамок, привертає увагу та ускладнює зображальний простір. Найактивніший контур має рамка, в якій розташована назва видання. Головний герой дещо відсторонений як у композиційному відношенні (постать занадто зміщена у ліву частину), так і в емоційному (задуманий та дещо розгублений вираз обличчя). Сонце і серця замість листочків на гілках мають додаткове символічне навантаження, крім того, названі елементи виділені червоним кольором на загальному синьому фоні. Червоний колір збалансовує верхню і нижню текстову частину обкладинки. Насиченість, щільність та синій колір графічного зображення різко контрастує із світлим у червоному кольорі шрифтовим набором, що є домінантами обкладинки. На відміну від назви часопису, набраної у прямокутній рамці, нижнє текстове наповнення (дати і ціна) подане на декоративній стрічці. Особливістю цієї обкладинки є чітке зонування текстових та ілюстративних

компонентів з допомогою рамок, які мають різні конфігурації та товщину ліній. Усі графічні складові обкладинки Календаря «Просвіта» збалансовані завдяки центральному осьовому вирівнюванню. У нижньому правому кутку внутрішньої рамки є підпис автора – Івана Косинки (або Коринки), – відомості про якого не вдалося знайти.

Під назвою «Зоря» на Закарпатті у різні часи виходило два видання – народно-просвітительська новинка «Зоря» 1921-1938 рр. та «часопис подкарпатського обшества наук» «Зоря-Најнал» 1941-1943 рр. Дизайн обкладинок і логотипу цих видань різний, але є й спільні риси, зокрема, стилістика класицизму, відкрита композиція, центрове осьове вирівнювання елементів. Як і в багатьох виданнях просвітницького характеру, в оформленні аналізованих часописів в ілюстраційній частині використовуються символи світла (сонце, зірка тощо). У варіанті газети «Зоря» (1929 р.) зірка осяває променями назву видання (Рис. 7). Нижню частину світила на передньому плані закриває розгорнута книга – ще один символ просвітництва. Композиційною домінантою є назва часопису «Зоря», створена з використанням рисованого шрифту з яскраво вираженим контрастом між основним і додатковими штрихами і точковидними елементами, що прикрашають букви «З» і «Р». Графічне рішення мальованих елементів, які створюють ілюзію другого просторового шару, — легке, прозоре в тональному плані завдяки використанню лінії як основного графічного засобу. Винятком у трактуванні заднього плану є зображення зірки за допомогою монолітної плями, що забезпечує тональний зв'язок зображених елементів зі шрифтом. Насичене напівжирне накреслення літер створює вишуканий контраст зі світлими лінійними мальованими елементами. В цілому графічне рішення сприймається як виразне і функціональне завдяки використанню читабельного шрифту і ненав'язливому графічному контексту, утвореному мальованими елементами. Конфігурація логотипу вписується в округлу компактну форму.

В обкладинці часопису «Зоря-Најнал» промені сонця на задньому фоні осявають триверху дерев'яну церкву з греко-католицькими хрестами (Рис. 8). Серед закарпатської періодики зразок «Зоря-Најнал» є одною із найсмівливіших у використанні великого кегля антиквеного шрифту для набору назви. Логотип займає 27 % загальної композиційної площі. Тонкі малоконтрастні букви за рахунок розміру домінують над графічною ілюстрацією. Тонка набірна лінія з потовщенням посередині розділяє український та угорський варіанти, а також підтримує ритм, що утворюють елементи графічного зображення. Легкість і вишуканість композиційного рішення демонструє

естетику просвітницького видання та сприяє зацікавленню часописом.

У шапці часопису «Подкарпатська Русь» зазначено його мету – «часопись посвячена познанню родного края и педагогичным делам» (Рис. 9). На текстовому рівні видання справді відповідає заявленому напрямку, у графічному ж лише маленька заставка Гермеса на обкладинці в одному із номерів 1925 року може мати символічне значення і стосуватися педагогічних справ, адже Гермесові приписують винайдення літер, цифр тощо. Рівномірне розташування текстових рядків творить певну монотонність, яку за рахунок більшого кеглю та перерваної рамки дещо розбиває назва видання. Легка напівпрозора рамка підтримує ритмічність нюасного шрифтового рішення. На загал у дизайні часопису немає інших графічних складових, які б вказували на типологію видання.

В оформленні обкладинки журналу Учительського Товариства Карпатського Краю «Народна школа» в ілюстраційній частині використали чи не увесь набір учительського приладдя (Рис. 10). Шрифтова й ілюстраційна складові композиційно вписані в сегмент кола. Напис розміщений по верхній дузі, а намальоване приладдя композиційно розташоване так, що зверху воно підпорядковане нахилу букв, а внизу трикутником завершує побудову. Зразок обкладинки «Народної школи» 1936-37 рр. містить

ознаки конструктивізму. Зокрема шрифтова частина має продуману конструктивістську композицію (рівнотовщинний гротеск вписаний у чітку дугоподібну конструкцію) і водночас стилістичне порушення – використання антиквених гарнітур. Оформлення назви «Народна школа» дещо своєрідне: тут спостерігаємо певну рухомість шрифту, що утворюється внаслідок стилізації рядкових літер «а». Активність і контрастність жирної лінійки та цифри (яка позначає номер часопису) демонструють засоби вираження цього авангардного стилю, а також підтримують тональність логотипу.

Основним засобом вираження дизайну просвітницьких медіа є метафора. Символи світла як у прямому, так і в переносному значенні – головні елементи створення візуального образу закарпатських часописів культурно-освітнього напрямку. Прості композиційні рішення й водночас складні образно-метафоричні зображення позиціонують просвітницькі видання Закарпаття 1919-1944 рр. Тісний зв'язок просвітництва з релігією сприяв унікальному поєднанню світських та церковних сюжетів на сторінках часописів. Для просвітницьких видань характерна велика палітра стилістичних рішень: класицизм, «мистецтво і ремесло», конструктивізм тощо. Спорадичне використання відкритої композиції та активних білих плям робили просвітницькі медіа привабливими і легкими для сприйняття.

### Література

1. Галкин С. И. Оформление газеты и журнала: от элемента к системе [учебное пособие] / Станислав Илларионович Галкин. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1984. – 152 с.
2. Галкин С. И. Техника и технология СМИ: Художественное конструирование газеты и журнала: [учебное пособие] / Станислав Илларионович Галкин. – М.: Аспект Пресс, 2007. – 215 с.
3. Головкин С. Б. Дизайн деловых периодических изданий: [учебное пособие для студентов вузов] / Головкин С. Б. М.: ЮНИТИ-ДАНА, 2008. – 424 с.
4. Головкин С. Б. Типология пресс-дизайна / Головкин С. Б. – М., ФГОУ ДПО «Институт повышения квалификации работников телевидения и радиовещания», 2009. – 112 с.
5. Иванов В. Ф. Техника оформления газеты: [курс лекций] / Валерий Иванов. – К.: Знання, 2000. – 222 с.
6. Киселев А. П. От содержания – к форме: Основные понятия и термины газетного оформления: [лекции] / А. П. Киселев. – М.: Изд-во Моск. ун-та, 1974. – 48 с.
7. Магочій П.Р. Формування національної свідомості: Подкарпатська Русь (1848-1948) / Павло Роберт Магочій. – Ужгород: Поличка «Карпатського краю», № 3-6 (18), 1994. – 296 с.
8. Тулупов В. В. Газета: Маркетинг, дизайн, реклама: Новые тенденции в издании газет / Владимир Тулупов. – Воронеж: Кварта, 2001. – 320 с.
9. Шевченко В. Е. Оформление современного газетного издания / Виктория Едуардовна Шевченко; за заг. ред. В. В. Різуна. – К., 2003. – 344 с.
10. Garcia, Mario R. Contemporary newspaper design : a structural approach.: / Mario R. Garcia, – Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall, ©1981. – 302 p.

Додатки

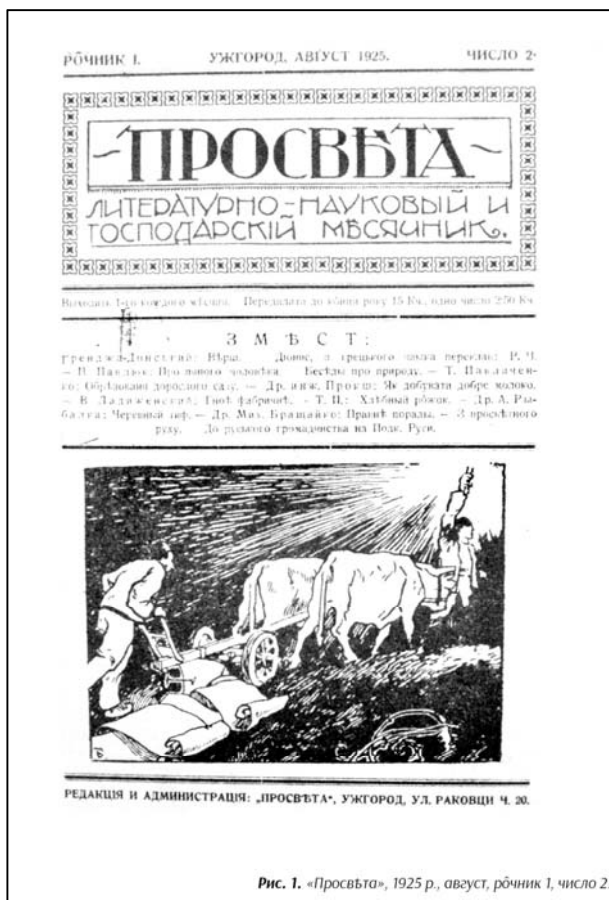


Рис. 1. «Просвіта», 1925 р., август, річник I, число 2.



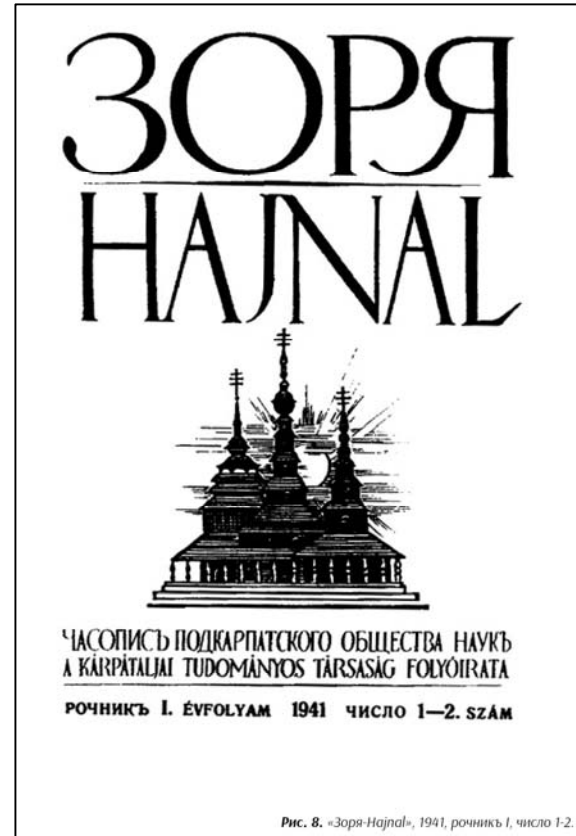
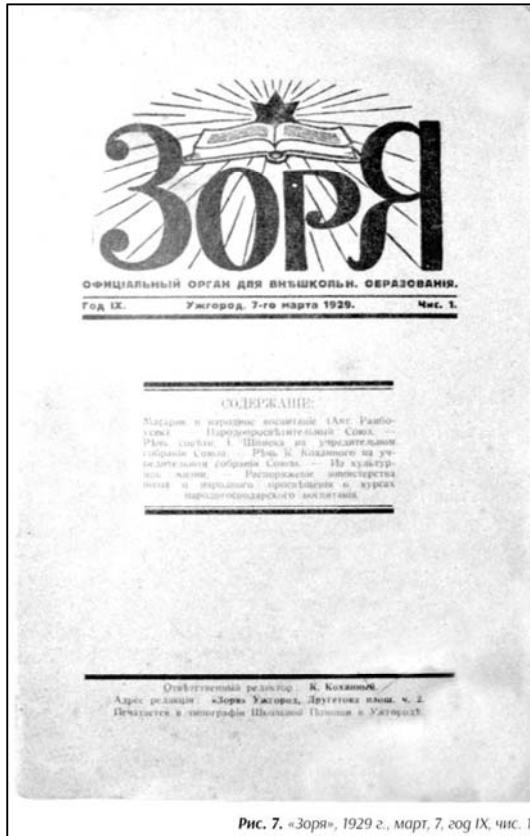
Рис. 2. «Календаря «Просвіты», 1923 р.



Рис. 3. «Календар «Просвіта», 1931 р.



Рис. 4 «Календар «Просвіта» на 1934», 1934 р., рік видання 12.



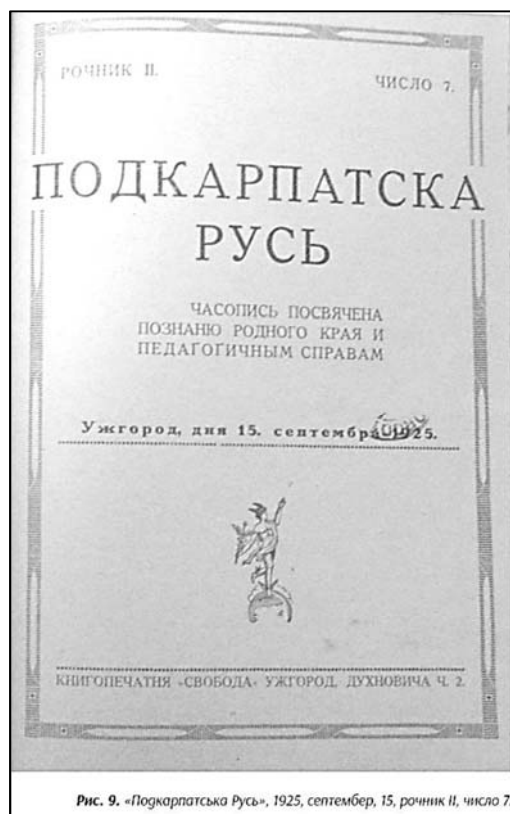


Рис. 9. «Подкарпатська Русь», 1925, септембер, 15, рочник II, число 7



*Леся Полиха*

**МЕТАФОРА КАК ОСНОВНОЕ СРЕДСТВО ВЫРАЗИТЕЛЬНОСТИ ДИЗАЙНА В  
ПРОСВЕТИТЕЛЬСКИХ МЕДИА ЗАКАРПАТЬЯ 1919-1944 ГОДОВ**

**Аннотация.** На основе анализа графических составляющих периодических изданий в статье выявляются характерные черты в дизайне просветительских изданий Закарпатья 1919-1944 гг.

**Ключевые слова:** дизайн, просветительские издания, Закарпатье.

*Lesya Polikha*

**METAPHOR AS A PRIMARY MEANS OF EXPRESSION IN THE DESIGN  
OF EDUCATIONAL TRANSCARPATHIA'S MEDIA 1919-1944 YEARS**

**Annotation..** Based on the analysis of graphic compounds of periodicals the article reveals characteristic features in the design of educational periodicals of Transcarpathian region of 1919 – 1944.

**Keywords:** design, educational periodicals, Transcarpathian region.

*Стаття надійшла до редакції 24.12.2014 р.*

*Полиха Леся Ярославівна* – доцент кафедри журналістики ДВНЗ «УжНУ».